

BOEKSAMENVATTING

Titel: Islamist Radicalisation. A Root Cause Model

Auteurs: Tinka Veldhuis & Jørgen Staun

Uitgave: Clingendael Security Paper No. 12: Den Haag 2009

Het feit dat de daders van de terroristische aanslagen in Madrid en Londen als relatief goed geïntegreerde burgers deel uitmaakten van de eigen bevolking choqueeerde politiek en publiek in Europa. In allerijl werden beleidsmakers en wetenschappers gelast de verschillende factoren in de radicalisering van moslims in westerse samenlevingen in kaart te brengen. Dit leidde veelal tot de ontwikkeling van gefaseerde modellen, waarmee getracht wordt in enkele stappen de chronologie van het radicaliseringsproces te vatten. In dit paper wijzen Gronings sociologe Tinka Veldhuis en Deens politicoloog Jørgen Staun op belangrijke tekortkomingen in deze modellen. Daar lang niet alle radicaliserende moslims via duidelijk omliggende stappen tot gewelddadigheden komen, stellen de auteurs 'that it is essential to examine the causes rather than the courses of radicalisation' (p. 3). Door radicalisering aldus te zien als een 'embedded individual process' kunnen contra-productieve neveneffecten van het op de huidige modellen gebaseerde beleid worden weggenomen.

Om hun kritiek op bestaande theorieën over islamitische radicalisering in te kaderen, vergelijken de auteurs eerst twee van de meest toegepaste gefaseerde modellen.

Het door de Deense Veiligheidsdiensten gehanteerde model gaat uit van een top-down aanwerving van radicale moslims. Na de eerste contacten met een radicalisator (Fase 1), verandert hun gedragspatroon (Fase 2), vernauwt hun sociale leven zich tot gelijkgezinden (Fase 3) en ondergaan zij een proces van morele verharding (Fase 4).

Het door de New Yorkse Politie gehanteerde model beschouwt islamitische radicalisering als een bottom-up ontwikkeling. Deze zet in bij onopvallende individuen (Fase 1), die zich beginnen te verdiepen in de radicale islam en zich omringen met gelijkgezinden (Fase 2), waarop wordt geconcludeerd dat militante actie noodzakelijk is (Fase 3) om ten slotte de individuele verantwoordelijkheid voor deelname aan een heilige oorlog te accepteren (Fase 4).

In het licht van het beperkte empirische materiaal over islamitische radicalisering, stellen de auteurs dat dit soort modellen belangrijke inzichten bieden in de stadia die moslims kunnen doorlopen op weg naar radicalisering. Toch kennen alle gefaseerde modellen aanzienlijke methodologische en substantieve zwaktes.

Ten eerste kiezen gefaseerde modellen hun onderliggende casussen niet aselekt. In het streven het radicaliseringsproces te duiden, wenden gefaseerde modellen zuiver voorbeelden van gewelddadige radicalisering aan. Maar om gedegen hypothesen over de oorzaken van radicalisering af te leiden dienen ook contra-suggestieve uitkomsten zoals geweldsloze radicalisering of het uitblijven van radicalisering bestudeerd te worden. Omdat gefaseerde modellen ervan uitgaan dat radicalisering een lineair ontwikkelingspatroon volgt, kunnen zij helemaal niet in zulke alternatieve uitkomsten voorzien. Zodra elementen van de voorbedachte stappen afwijkende trajecten afleggen, verliezen gefaseerde modellen elke verklaringskracht.

Ten tweede geven gefaseerde modellen aanleiding tot statistische discriminatie. Omdat gefaseerde modellen vrij algemene kenmerken aanduiden als indicator van radicalisering, kunnen onschuldige mensen op basis van ras, geloof of gedrag onder verdacht komen te staan. Door elementen die zeker niet noodzakelijkerwijs een radicaliseringsproces doormaken aan te wijzen als potentiële bedreiging, herbergen gefaseerde modellen het risico radicale identiteiten te creëren en uit te monden in self-fulfilling prophecies.

Om deze problemen te overkomen, zal het individu de groep moeten vervangen als uitgangspunt van studies over islamitische radicalisering. Daartoe introduceren de auteurs een 'root cause model' van islamitische radicalisering, dat het samenspel tussen macro- en micro-niveau oorzaken en katalysatoren in de radicalisering van moslims in de westerse wereld analyseert.

Op het macro-niveau kunnen de gevolgen van gebrekkige sociaal-economische en politieke integratie, de door westerse regeringen gevoerde internationale politiek en de mogelijkheden en spanningen verbonden met globalisering en modernisering radicalisering bevorderen. Deze oorzaken kunnen worden aangewakkerd door katalysatoren als beperkte toegang tot het politieke domein, (politie)geweld of provocerende uitingen van publieke figuren. Hoezeer ook de situatie op het macro-niveau voorwaarde vormt voor radicalisering, deze kan niet verklaren waarom sommige elementen radicaliseren en anderen niet. Daarvoor moeten sociale en individuele factoren op het micro-niveau in acht genomen worden.

Sociale factoren omschrijven hoe individuen ingebed zijn in sociale structuren die mensen verbinden door sociale identificatie en sociale interactie. De effecten van sociale identificatie als onderdeel van een groep lijken cruciaal voor het radicaliseringsproces, zelfs als de grieven van de groep het individu niet persoonlijk raken. Daarnaast speelt sociale interactie binnen sociale netwerken een beduidende rol in de ontwikkeling en verspreiding van radicale ideologieën, waarbij invloedrijke schakels binnen netwerken een sleutelpositie innemen. Voornaamste katalysatoren zijn top-down en bottom-up rekrutering, onverwachte gebeurtenissen als de arrestatie van een groepslid en groepsprocessen als het bekijken van gewelddadig filmmateriaal.

Individuele factoren omschrijven hoe individuele ervaringen en kenmerken beïnvloeden hoe mensen hun sociale en maatschappelijke contexten waarnemen en benaderen. Zo kunnen ingrijpende persoonlijke ervaringen, de uitvloeisels van cognitieve dissonantie en emoties als haat, wraakzucht, schaamte of een gevoel van vernedering radicalisering in de hand werken. Individuele katalysatoren zijn buitengewoon divers en worden ingedeeld in ontwrichtende gebeurtenissen in het persoonlijke leven en genomen aanstoot aan publieke uitingen.

De auteurs concluderen dat er twee vormen van radicalisering bestaan.

In de eerste vorm leiden zorgen over de situatie op het macro-niveau tot de aanname van een sociale identiteit. Wanneer het gevoel ontstaat dat die identiteit bedreigd wordt, zal onder invloed van sociale druk en individuele kenmerken een radicaliseringsproces inzetten.

In de tweede vorm hebben sociale contexten rondom radicalen een aanzuigende werking op anderen. De oorsprong van het radicaliseringsproces ligt dan in sociale interactie op het micro-niveau.

Voor beleidsmakers betekent dit dat eerst op het macro-niveau een klimaat gecreëerd zal moeten worden dat islamitische radicalisering ontmoedigt en goede verhoudingen tussen moslims en andere groepen stimuleert. Daartoe kunnen pogingen ondernomen worden moslims actiever te betrekken in het publieke en politieke debat, zodat zich binnen de islamitische gemeenschap het bewustzijn wortelt dat moslims gerespecteerd worden als onderdeel van de samenleving. Voorts kan er voor een beter begrip van micro-niveau oorzaken van islamitische radicalisering veel geleerd worden van op links- en rechts-radicalen geënte beleidsinitiatieven. Terwijl daaruit naar voren komt dat een deradicalisering van het gedachtegoed geen noodzakelijke voorwaarde vormt voor het verlaten van radicale groeperingen, schenken op islamitische radicalisering gerichte programma's nauwelijks aandacht aan strategieën van disengagement. Bovenal dienen meer doelgerichte benaderingen afgestemd te worden op individuele verschillen tussen radicalen. Toekomstig onderzoek zal islamitische radicalisering dan ook moeten bestuderen vanuit het perspectief van de radicaal.

Colofon:

Deze samenvatting is geschreven door het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme te Den Haag (CTC) in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties.

Disclaimer:

Deze samenvatting is met de grootste zorg samengesteld, doch, BZK aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid ten aanzien van mogelijke onjuistheden in deze recensie, noch vertegenwoordigt deze de mening van BZK.